

ТЕХНОЛОГИЯ ФАЛСАФАСИНИНГ ИЛМИЙ – НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Кушаков Файзулла Абдуллаевич

ТДТрУ «Ижтимоий фанлар» кафедраси катта ўқитувчиси

kushakovfayzullo@gmail.com

+99897 777 25 83

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада техник фанларнинг ривожланиши, унинг фалсафий аҳамияти ҳусусида тахлилий масалалар кўриб чиқилди. Теникология тушунчаси замонавий ёндашув ва илмий – назарий жиҳатлари ўрганиб чиқилди. Ҳозирги кунда техника фанига оид соҳалардаги илмий ютуқларининг инсон ва жамият фаолиятига таъсирига алоҳида тўхталиб, илмий янгиликларнинг салбий ва ижобий жиҳатлари тадқиқ қилинди.

Калит сўзлар: *Техникология, техника, технология, сунъий интеллект, вертуал олам, интернет, антропол, метафизика.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье были рассмотрены аналитические вопросы, касающиеся развития технической науки и ее философского значения. Изучены современный подход и научно-теоретические аспекты концепции технологии. В настоящее время исследуются отрицательные и положительные стороны научных инноваций, особое внимание уделяется влиянию научных достижений в областях технических наук на человеческую и общественную деятельность.

Ключевые слова: *Технология, техника, технология, искусственный интеллект, виртуальный мир, интернет, антропология, метафизика.*

ABSTRACT

This article examined analytical issues related to the development of technical science and its philosophical significance. The modern approach and scientific and theoretical aspects of the concept of technology are studied. Currently, the negative and positive aspects of scientific innovations are being investigated, special attention is paid to the impact of scientific achievements in the fields of technical sciences on human and social activities.

Key words: *Technology, technique, technology, artificial intelligence, virtual world, Internet, anthropology, metaphysics.*

КИРИШ

Бугунги кунда техник фанлар жамланмаси ҳали ўз номига эга бўлишдек шарафга сазовор бўлмаган[1]. Инглиз тилида сўзлашувчи муаллифлар буни

технология деб аташади, лекин технология ҳам маълум бир маҳсулотни, масалан, қанд лавлагидан шакарни ишлаб чиқариш бўйича операциялар мажмуи ҳисобланади. Ваҳоланки, бутун техник назарияларни технология деб аташни мақсадга мувофиқ бўлар эди[2]. Бу фаннинг алоҳида соҳаси ҳисобланиб, ушбу фикрлар ҳар доим мунозарали бўлиб келган. Илмий билимларни таснифлаш бўйича таклиф этилаётган лойиҳаларда биз фан ва техника соҳалари ҳақида гапирамиз. Бу эса технология ҳақидаги илмий билимларнинг фан билан бир қаторда қўйилади-ю, лекин унинг таркибий қисмига киритилмайди. Ҳар қандай фаннинг, мисол учун физика ва иқтисодни мақоми унинг усуллари билан белгиланади. Физика, иқтисод ва технология бир хил концептуал трансдукция усуллари билан бошқарилади. Шунга асосланиб, технологияни фан соҳаларидаги тизимга киритмаслик илмнинг ривожланиш қонуниятларига хилофдир. Шу ўринда шунини таъкидлаймиз лозимки, технологиянинг моҳияти техник артефактлар, хусусан, самолётлар ва ядро реакторлари эмас, балки ўз ҳаётида техник объектларни унумдорлиги, ишончлилиги ва хавфсизлиги каби асосий қадриятларни ишлаб чиққан ва ишлаб чиқаётган одамлардир.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Технология фанлар тизимида энг кўп тармоқланган соҳа бўлиб, тахминан у 140 га яқин фанларни ўз ичига олади. Бошқа фан соҳаларида эса 60га яқин фан тармоқларини ўз ичига олади. Файласуфлар илмий-техник билимларни XIX-аср охири XX-аср бошларида ўзлаштира бошладилар. Шу муносабат билан Е. Капп, А. Еспинас, П. К. Енгелмейерларнинг номларини тилга олиш жоиз. Кейинчалик техниканинг ривожланиш жараёнлари экзистенциалистлар М.Хайдеггер, К.Ясперс, Н.А.Бердяевнинг, шунингдек, бошқа кўплаб фалсафий йўналишлар вакиллари диққатини тортди.

Шу даврдан бошлаб файласуфлар техниканинг жамиятдаги ўрнини аниқлашга интилишди хусусан: М.Хайдеггер уни инсоният тараққиёти учун асосий таҳдид деб билган бўлса, К.Марксга тарафдорлари техника тараққиётини ижтимоий-иқтисодий шаклланишлар суръати белгилайди деб ҳисоблашди. Файласуфлар технологиянинг умумий моҳиятини баҳолашга қодирмиз деган тахминда улар технологик назарияларнинг моҳиятини чуқур ўрганишмади. Бу бу фикрларда метафизик такаббурлик мавжуд. Файласуфлар технологик концепцияларнинг ютуқлари ва муваффақиятсизликларини умумлаштиришда катта хатоликларга йўл қўйишган эди. Ушбу хатоликлар эса, техникология фалсафасини принципиал жиҳатдан амалга ошириб бўлмас эди.

Шу билан бирга унинг долзарблиги ҳеч қандай шубҳалар йўқ эди, чунки техникология инсониятни ҳаёт фаолиятининг энг муҳим омилига айланиб бўлганди. Техникологиянинг тавсифи унинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олмаса аниқ ва тўлиқ ҳисобланмайди.

Ҳозирги кунда техника фалсафасининг фалсафий йўналишлар таснифида эътиборга олингани диққатга сазовордир. Бу борада айниқса феноменолог (Д.Айд)[3], неомарксист (А.Финберг)[4] ва прагматист (Л.А.Хикман)[5] фаол ҳисобланишади. Лекин ўзларидан олдингилар – мос равишда Е. Гуссерл, К. Маркс ва Ж. Дюи каби метафизик услубдаги илмий йўналишдалар. Техникологик назарий ҳолати ҳисобга олинаётгани йўқ. Шу сабабли инсоният тушунчасида техника фалсафаси ҳали шаклланиш босқичида. Ҳозирча унинг шаклланишида асосан метафизика катта аҳамиятга эга.

XXI-аср ахборот ва техника асри деб эътироф этилганига анча бўлди. Техника соҳасида рўй бераётган тараққиёт бошқа соҳаларга ҳам ўз таъсири ўтказмоқда. Жамият ва инсоният ижтимоий ҳаётига техник соҳадаги янги тушунчалар кириб келмоқдаки инсонлар ушбу тушунчаларсиз кундалик ҳаётини тасаввур қила олмайди. Сунъий интеллект, вертуал олам каби тушунчалар бунга яққол мисол бўла олади. Инсоният нега ақлли машиналарни ўйлаб топди? деган саволга ўзимизнинг нуқтаи назардан жавоб беришга ҳаракат қилиб кўрамиз:

- ❖ Инсон ақлий фаолияти нисбатан кам бўлади;
- ❖ Ақлли машиналар фаолиятида маъсулият тушунчаси камаяди;
- ❖ Инсон омили оқибатида хатоликлар камаяди;
- ❖ Вақт тежалиши натижасида инсонга имкониятлар эшиги очилади;
- ❖ Янги фаолият турлари ва тармоқлари вужудга келади;
- ❖ Жисмоний жиҳатдан мураккаб бўлган вазифаларни кийинчиликларсиз бажариш;

Сунъий интеллект - анъанавий равишда инсоннинг имтиёзи деб ҳисобланган ижодий функцияларни бажариш учун ақлли тизимларнинг мулки, ақлли машиналарни, айниқса, ақлли компютер дастурларини яратиш фан ва технологияси ҳисобланади. Ақлли машиналарни, айниқса ақлли компютер дастурларини яратиш фан ва технологияси. Инсон интеллектини тушуниш учун компютерлардан фойдаланишга ўхшаш вазифа билан боғлиқ, аммо биологик жиҳатдан ишончли усуллар билан чекланиб қолмайди.

Вертуал олам- компютер технологиясига асосланган дастурлаш орқали қурилган сунъий яратилган дунё. Виртуал оламлар, фойдаланувчиларнинг

вақтларини ўтказишлари учун мўлжалланган бўлиб, уларнинг ҳозирги кўринишида асосан онлайн мултиплайер ўйинлари кўринишида тақдим этилган. Интерактив виртуал 3D муҳит фойдаланувчилар мавжуд имкониятларидан фойдаланиш орқали ўзларини ифода этадиган индивидуал веб-сайтларда исм, тахаллус, фотосурат ёки аватар - сизнинг график ёки матн тасвирингиз реал ҳаётдагидан анча фарқ қилиши ва бу ўта махфий код орқали ҳимояланиши кафоланган дунёдир. Шу сабабдан реал ҳаётда ўз фикри ва имкониятларини руёбга чиқара олмаган антрапол (инсон) вертуал оламдаги чексиз имкониятлардан фойдаланган ҳолда фаолият олиб боради. Чунки, вертуал оламда:

- ❖ Ҳуқуқ ва имкониятлар чекланмайди;
- ❖ Хатолар жазоланмайди;
- ❖ Хатти – ҳаракатлар назоратга олинмайди;
- ❖ Маъсулият тушунчаси мавжуд эмас;
- ❖ Вертуал оламда орзуларни амалга оширишда ҳеч қандай тўсиқ йўқ.

Техника ривожини инсониятни янги босқичдаги ақл-идрок даражасига олиб чиқмоқда. XX-аср антрополи билан XXI-аср антрополи орасида тафовут жуда катта. XXI-аср ахборот оқими ва илмий янгилар сони шу даражада кўпки, маълумотларни таҳлил қилмасдан қабул қилиш жуда кўп англашилмовчиларга олиб келмоқда. Инсонга онгини бошқариш, унга ғоявий таъсир ўтказишни энг кўп ва самарали йўли бу интернет хисобланади. Дунёнинг исталган нуқтасидан туриб инсонларнинг шахсий маълумотларидан фойдаланган ҳолда, ўз мақсадларини амалга ошириш кийин, бажариб бўлмас иш эмас.

Ҳозирги кунда дунёнинг бир қатор давлатларида уруш, фуқаролик уруши, терроризмга қарши кураш каби низолар мавжуд. Ана шундай низолардан фойда кўрадиган минглаб гуруҳлар мавжуд. Асосий вазифалари ахборотни фейк етказиш, ёш авлодни ғоявий бўшлиғидан фойдаланиб, уларни ўз мақсадлари йўлида тобъэ қилиш, тартибсизлардан унумли фойдаланиш, ноқонуний қурол-яроқ сотувида воситачилик, давлат тўнтаришларида фаол иштирок этиш орқали даромат топиш ва яна шунга ўхшаш кўплаб мисолларни келтириш мумкин.

Дунёдаги сиёсий жараёнларни техник соҳадаги ривожини юқори, илмий тараққиёти баланд, замонавий қурол- яроқларга эга ва иқтисодий мустаҳкам давлатлар назорат қилишга интилоқда.

Техникани назарий ва амалий жиҳатдан янги босқичга чиқиши натижасида дунёдаги сиёсий жараёнларни белгилаб бермоқда. Хавфсизлик

тушунчаси муаммони марказига чиқиб, давлат, жамият ва инсониятни узликсиз фаол фаолиятда бўлишини талаб қилади. Эътиборсизлик ва маъсулиятсизлик дархол жазоланиши ҳеч кимга сир эмас. Шу сабабдан доимий сафарбарлик юқори даражада бўлиши лозим.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда техниканинг илмий ва назарий жиҳатдан ривожланиши тўхтатиб бўлмайдиган жараён ҳисобланади. Инсоният ушбу жараёндан унумли фойдаланса, ер шарига ҳаёти узок давом этади, агарда бунинг акси бўлса, инсоният ўз кашфиётлари қурбонига айланиб, қирилиб кетиши ҳеч гап эмас. Илмий янгиликларни инсониятга амалий фойда келтиришга сафар қилиш энг маъқул йўл ҳисобланади. Илмий кашфиётлар инсон ҳаётига ижобий таъсир қилиши

REFERENCES

1. Шавкат Мирзиёев. Таълим ва маърифат – тинчлик ва бунёдкорлик сари йўл. Ислом ҳамкорлик ташкилоти Ташқи ишлар вазирлиги Кенгаши 43 – сессияси ясининг очилиш маросимидаги нутқ. 2016-йил 18-октабр. 27-бет
2. Kanke V.A. Metascientific Foundations of Understanding of Status of Technology // Nuclear Energy and Technology. 2017. № 3. P. 243-248.
3. Канке, В. А. (2019). История, философия и методология техники и информатики.
4. Ihde D. Husserl's Missing Technologies. New York: Fordham University Press, 2016.
5. Baratov, R. U., & Nazarova, R. (2022). YOSHLAR HAYOTIY STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISHDA TA' LIMNING O' RNI. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 830-833.
6. Кушаков, Ф. А. (2022). ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ ТЕХНИКИ. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 50-54.
7. Baratov, R. U., & Nazarova, R. (2022). YOSHLAR HAYOTIY STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISHDA TALIMNING O' RNI. *Academic research in educational sciences*, 3(TSTU Conference 1), 830-833.
8. Раматов, Ж. С., Ҳасанов, М., & Валиев, Л. А. АУРОБИНДО ГҲОШ ҲАЁТИ ВА ИЛМИЙ ФАЛСАФИЙ МЕЪРОСИ.

9. Раматов, Ж. С., Ҳасанов, М., & Валиев, Л. А. (2022). ИНСОН ДУНЁҚАРАШИНИНГНИНГ ДИНИЙ ВА ДУНЁВИЙ ТАЛҚИНИ. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2 (7), 78-82.
10. Ж. С. Раматов, & М. Н. Ҳасанов (2022). АБУ НАСР ФОРОБИЙНИНГ ЖАҲОН ИЛМ-ФАН ТАРАҚҚИЁТИГА ҚЎШГАН ҲИССАСИ ВА УНИНГ БУГУНГИ КУНДАГИ АҲАМИЯТИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (TSTU Conference 1), 648-653.
11. Ж. С. Раматов, & М. Ҳасанов (2022). МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАР – ЖАМИЯТИМИЗ БАРҚАРОРЛИГИ ВА ЁШ АВЛОД ТАРБИЯСИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ. *Academic research in educational sciences*, 3 (6), 973-979.
12. Раматов, Ж. С., Рахимова, М. И., & Ҳасанов, М. Н. (2022). МАФКУРАВИЙ ТАҲДИДЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА ИСЛОМИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. *Academic research in educational sciences*, 3(6), 1031-1036.
13. Журабоев, Н. Ю., & Ҳасанов, М. Н. (2022). ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ СОҲА РИВОЖИ: ИСЛОҲОТ ВА ИСТИҚБОЛ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(6), 1274-1283.